

дине досели се по неколико породица, од новијега времена долазе овамо и Бугари и Маћедонци. Први су већином од Видина и баве се баштованством, а други од Охрида, те су махом лебари и алвације. Маћедонци ови увек веле да су Срби; а једни и други жене се овде Српкињама, те су већ основали и неколико нових српских породица.

Беловар је средиште трговине за овај крај, па се у новије доба населило у њега и неколико младих трговаца, већином из Баната (од Вршца); а од последњих неколико година интернирани су у њему и неки војни бегунци из Србије, од којих су неки и са породицама дошли, или се овде оженили и стално настанили у овоме крају.

ГЕОГРАФСКО-БИОЛОШКИ ПОДАЦИ О ТРИКЛАДАМА КОПАНИЧКИХ ПОТОКА.

од Живојина Ђорђевића

Познато је, да планински потоци показују потпуно затворене зоогеографске пределе, у којима свака врста заузима одређено место према осталим, које с њом деле ту средину. Исто тако и број индивидуа појединих врста одржаће се у таквим срединама све дотле, док се равнотежни односи не поремете, док се под другим условима друга слика живота не појави. Појамно је, што се у овако ограниченим срединама с релативно малим бројем врста многа зоогеографска и морфолошка питања могу много боље да уоче, него по пространим срединама с разноврсним изгледима и великим бројем врста.

Два се питања поглавито истичу: генеза ове поточне фауне и начин, на који су се добиле овако оделите зоне распрострањења. На прво питање, биолошки одговор могућ је био тек после, пошто су проучени географско-геолошки карактери алпијских потока или у опште т. зв. планинских потока, а полазну тачку за друго и веома интересно питање, које ће нас овде нарочито занимати, имамо у радовима Voigt-a,¹ који су дали импулса за многе радове који су у последња време изишли из швајцарске школе, чији је творац Zschokke.² Тако је доказано, да се по планинским, алпијским поточима налази читав низ облика, који су се прилагодили овој средини и од којих је један део северног (бореалног) порекла, или су постгласијални реликвати. Постгласијално продирање

¹ W. Voigt. — Die Einwanderung der Planariden in unsere Gebirge bäche. У: Verh. d. Nat. Ver. pv. Rheinland. 1895.

² F. Zschokke. — Die Tierwelt d. Hochgebirgsseen. У: Denkschr. d. Schweiz. naturforsch. Gesellsch. Bd. 37. 1900.

и распрострањење ових облика у тесној је вези с постгласијалним променама на земљиној кори и то је разлог, због којег је ово чисто биолошко питање чекало на решење геолошког питања о гласијацијама. Оно што се налази по алпијским регионима средње Европе, налази се по средње планинским регионима северне Европе и подаци, који су добивени последњих година, показују јасно на аналогije животињског света по Алпима и по Скандинавском Полуострву.

Од зоогеографских питања, која ће нас на овом месту нарочито интересовати, на прво место долази питање о одељеним зонама распрострањења. За решење тога питања најзгодније су оне животиње, код којих су морфолошки карактери од мањег значаја, а као такве понајзгодније су поточне трикладе. Најзад и за проучавање порекла ове фауне и генеолошке везе њене с осталим зоогеографским зонама, такође су zgodне торентиколне турбеларије.

Имајући у виду ова питања и решење проблема у вези с њима, ја сам прво потражио географску подлогу, слично алпијским или високо планинским до сад проученим регионима, а затим биолошке објекте, који омогућавају проучавање ових питања. Није било тешко погодити, да су Копаоник и његово подгорје најзгоднији географски објекти, а и животињски свет који сам тамо нашао, испунио је све моје наде у том погледу.

Тако се на Копаонику налази маса потока с чисто алпијским карактером, и у њима свет турбеларија, чије зоне распрострањења одговарају потпуно ономе, што је познато за алпијске регионе или за планинске регионе северне Европе. Па како је фауна турбеларија из Србије потпуно непозната, то налазим, да ова питања имају већи интерес од локалног фаунистичког и за то сад и предајем јавности овај први, зоогеографски део, остављајући за доцније детаљнију студију њихове биологије и анатомије, као и рад на копаоничким хидрахнидама и копеподама, које такође показују све оне морфолошке промене, које су већ уочене по алпијским регионима.

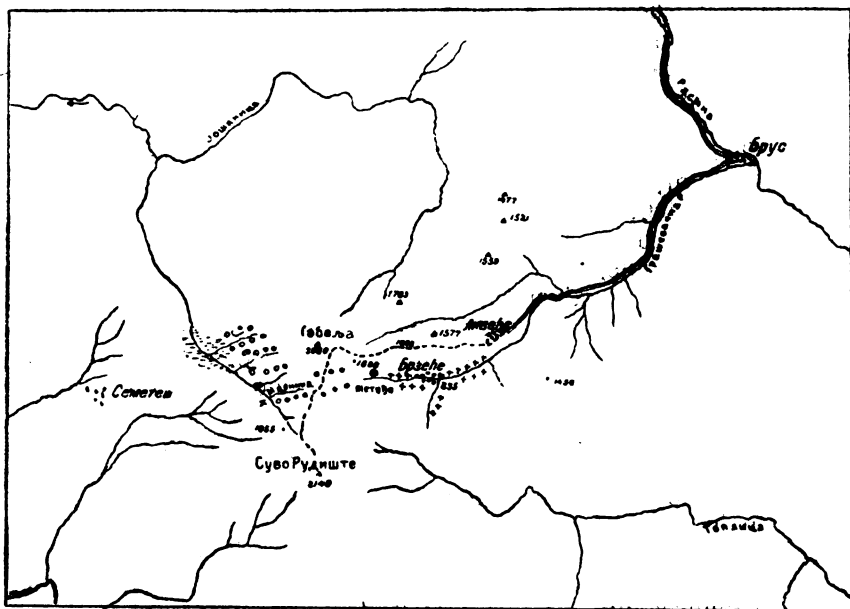
I. Карактеристика испитиваног предела.

Крајем месеца јуна 1911. год. пео сам се на Копаоник преко Бруса, Брзећа и Метођа у друштву мојих ученика г.г. Донковића, Б. Милојевића Занића и асистента г. Н. Дивца. Центар наших екскурзија је око стругара Симић-Јеличићевих, на 1540 м. надм. висине, одакле је лако доспети како до Сухог Рудишта, тако и на доле, до најниже тачке алпијског поточне зоне, до испод села Брзећа.

На Копаонику нема глечерских потока, тако честих по Алпима, те за ту врсту потока и не могу дати никакве аналогije. У осталом, овакви потоци, чија је температура преко целе године мало изнад тачке топљења леда, 2·5°C, 3°, 3·5°C

и нису погодни за обитаване, те по готову и нема врста, које би ту стално становале.

Много су повољније прилике за живот у потоцима друге врсте, високо планинским или алпијским, чија је температура по Zschokke-у од 4° — 12° C, ређе и виша, услед пригревања чак до 18° C. Осем тога, ови алпијски потоци потпуно су одељени, те у њих не могу да допру ниже животиње из долина и дају најбоље уточиште алпијско глацијално реликтној фауни (Steinmann¹⁻²). Извори око стругаре (1700 м.) и потоци око ње, Марине Воде испод самог Сухог Рудишта и потоци од стругаре у правцу ка Сметешу (1000—900 м.) и слив ка Јошаници показују јасно карактере ових алпијских потока с температуром, која у време нашег испитивања није прелазила

oo *Planaria montenegrina* ••• *Planaria gonosephala* • *Planaria lactea* (!)

12° C. Исто тако и извори који дају потоке у региону испод стругаре па све до Метоја у широј вези с околним долинама, местимично с доста јаком вегетацијом и такође ниском температуром, представљају т. зв. средње планинске потоке, у којима поред правих постглацијалних реликвата има и уљеза из нижих региона.

Од Метоја па све до испод села Брзења, на висини од 800 м. има једна зона још нижих планинских потока, чија је температура увек виша од температуре потока до ове зоне и увек изнад 12° C. Површина им је више изложена сунчаним

¹ P. Steinmann. — Die Tierwelt der Gebirgsbäche. У: Ann. d. biolog. lacustre. I. II. ² У: Arch. Hydrobiologie und Planktonkunde. Bd. II. 1907.

зрацима, те им температура варира према дневним варијацијама; најзад они су с нешто богатијом вегетацијом од потока пређашње зоне и у овој вегетацији виђа се исто тако осредње заступљен свет артропода, ако не и више, него у пређашњој зони.

Цео простор, по коме су потоци с ниском температуром, почев од Сухог Рудишта па до испод Метођа чини I зону, а потоци од Метођа па до испод Брзећа, чине нашу II зону распрострањења турбеларија.

II. Зоогеографско-биолошки подаци.

• Овако омеђене поточне зоне на Копаонику, одговарају потпуно омеђеним и одељеним зонама распрострањења наше две торентиколне врсте: *Planaria montenegrina* Mrazek и *Planaria gonosephala* Dugès. Тако у првој зони влада потпуно *Planaria montenegrina*, док у другој зони влада *Pl. gonosephala*.

Planaria montenegrina, која се сада први пут уноси у нашу фауну и коју је Mrazek¹ нашао у Црној Гори у потоцима Мораче и Рибнице око Подгорице, а Шишков² у изворној води на Витоши и Рили први је тип европске полифарингеалне планирије, која је најсроднија с *Planaria alpina*, т. ј. с најчистијим и најизразитијим типом постгласијалног реликвата. Питање о сродности ове две врсте пречишћено је и према анатомским подацима Mrazek-а о томе више не може бити сумње. Ова се сродност не показује само по главним систематским карактерима: спољном изгледу тела, нарочито изгледу предњег дела тела и положају очију, по боји и нарочито по грађи сполних органа, већ и по биолошким карактерима, нарочито по животним навикама. Као једини систематски карактер је полифарингеалија за *Pl. montenegrina*, док је *Pl. alpina* увек монофарингеална. Па како и у границама неких добрих олигофарингеалних врста има примера тератолошких полифарингеалија, које још Hallez³ спомиње, питање је да ли и ова полифарингеалија није тератолошког постанка из нормалне, монофарингеалне *Pl. alpina*. Питање је од великог биолошког интереса и њему је Mrazek посветио нарочиту пажњу. Mrazek долази до закључка, да је овој полифарингеалији узрок прерана регенерација ждрела без одговарајуће попречне деобе тела и ово гледиште заступа и швајцарска школа, нарочито P

¹ *Al. Mrazek*. — Ueber eine polypharyngeale Planarienart aus Montenegro (*Pl. montenegrina* n. sp.) У: Sitz. d. Königl. böhm. Gesellsch. d. Wiss. 1904.

² *Chichkoff*. — Sur une nouvelle espèce du genre *Phagocata* Loidy. У: Arch. Zoolog. expér. et génér. 4. Ser. Vol. I. 903. — Бълџки по нѣренѣтъ до сега сладководни Tricladidae въ Бълџарѣя (сепарат).

³ *P. Hallez*. — Sur l'origine vraisemblablement tératologique de deux espèces de Triclades. Compt. rend. Acad. Sc. Paris 1892. — Catalogue des Rhabdocoealides, Triclades et Polyclades du Nord de France. Lille 1894.

Steinmann у серији новијих публикација.¹ Сузбијање попречних деоба по Steinmann-у је од велике користи за одржање врсте, јер по његовим посматрањима виђају се попречне деобе код *Pl. alpina* и њених сродних полифарингеалних врста увек онда, кад су неповољни животни услови; резултат ових деобних епидемија увек је уништење целокупне колоније планарија. Додуше, има још и други начин објашњења ове полифарингеалије и *Wilhelmi*² се враћа старој Hallez-овој школи, кад држи да се ова стална полифарингеалија може да изведе из случајне, на пр. из вештачког или природног екстирпирања ждрела. Тако би по *Wilhelmi*-у ждрело ових животиња често ишло заједно с храном а из набујалог паренхиматичког ткива, на озлеђеном месту, постају по томе више ждрела.

Најзад, примили једно или друго мишљење, за систематику је од важности сродност поли — с почетним моно-фарингеалним облицима, и како им је то једини карактер којим се разликују, не могу чинити систематски разне родове, већ само блиске врсте једног рода.

То ће и бити узрок, што се географске зоне и биолошки односи ових сличних врста подударају. Тако у Црној Гори, *Planaria montenegrina* потпуно замењује *Pl. alpina* из алпијских региона и *Mrazek* нигде није нашао истовремено обе ове врсте. Исто тако и резултати мојих истраживања на Копаонику потврђују *Mrazek*-ове наводе. Свугде, у првој зони има само полифарингеалних а нигде нисам наишао на монофарингеалну алпину. Најзад, судећи по необичном богатству колонија, услови за живот су необично повољни и с обзиром на састав воде, изглед потока и њихову температуру, потпуно слични оним с *Pl. alpina*. Како нигде нисмо нашли *Pl. alpina*, значи да ипак у нашим водама и другим условима ваља тражити узрок за нестанак *Pl. alpina* и искључиво присуство *Pl. montenegrina*, која је у смислу *Voigt*-а потпуно потисла прву.

Сасвим други односи постоје у Бугарској. Тамо је Шишков нашао по изворима Витоша истовремено и *Pl. alpina* и *Pl. montenegrina*. На већим висинама све је мање *alpina* — док се најзад, на највишим местима, не појави сама *montenegrina*. По изворима с температуром од 7°C има у подједнаком броју обе ове врсте. Већ по водама чија је температура 4-5°C алпина је све ређа, а у највишим регионима сасвим је нестала. Слични односи су у месецу августу по Родопама и Рили.

Најзад да напоменем и то, да је Шишков нашао у Искрецу врло много *Polycelis cornuta* Johnson у друштву једне једине *Pl. montenegrina*. На Копаонику нигде нисам нашао на

¹ *P. Steinmann*. — Zur Polypharyngie der Planarien. *J. Zool. Anz.* 1909 и др.

² *Wilhelmi*. — Zur Regeneration und Polypharyngie der Tricladen. *Zoolog. Anz.* 1909.

Polycelis cornuta Johnson; исто тако и Mrazek није нашао *Polycelis* у Црној Гори.

Све наше *Pl. montenegrina*, па биле из Мариних Вода испод самог Сухог Рудишта — највише тачке до које допиру, било из потока од тих вода до Стругаре или по потоцима, који се често по дољама разливају — све те планарије имају исте карактере и изгледа да се свуда тамо у повољним приликама налазе. То тврди њихов број, њихов изглед и покрети. Боја им често варира према величини, стању исхране и развићу сполних органа. Обично преовлађује сиво-мрка боја, нарочито по средини тела, док су ободи увек отвореније боје. Ну боја може бити и чисто сива, или сиво-маслинаста (нарочито млађе) и међу њима има увек добар део, које и на први поглед одају свој полифарингеални карактер, нарочито кад се посматрају с леђне стране. Односно броја ждрела и њихових узајамних положаја и зоне, коју заузимају у телу, важи све оно, што је Mrazek нашао за црногорске планарије.

Најзад да напоменем, да је мој асистент г. Дивац нашао *Pl. montenegrina* и по изворима на Јастрепцу, на висини од 800—1000 мет. У оба ова налазишта нигде нисам нашао на планарије у бесполном множењу — свуда се морају сполно размножавати — факт, који је и Mrazek констатовоао за црногорске планарије. Шишков о томе не наводи никакве ближе податке.

* * *

За другу зону карактеристична је *Planaria gonosephala*, Као што смо већ видели, температура воде њених потока много је виша; ова је планарија прилагођена и вишим температурама и она се налази све до подножја копаоничког. Нарочито је има у великом броју у потоку који се налази поред села Брзећа (800 м.) Тај је поток изложен без заклона сунчаним зрацима, плитак је, те је појамно, што се ове планарије налазе већином испод камења. Њихов број и нарочито робустан изглед и величина показују јасно, да се ту налазе у необично повољним животним условима, те се и плоде искључиво сполним путем. Колико су им животни услови повољни на Копаонику, може се извести из овог факта, што је на пр. гоноцефала из вода у Крупачком Блату за половину мања од копаоничке, а по боји је много затворенија од мрко-кестењаве, или кестењасто-маслинасте копаоничке планарије. И *Pl. gonosephala* множила се искључиво сполним путем и многе су биле с зрелим јајима; бесполно множење нисам могао нигде констатовати.

Најзад да напоменем, да је на граници између ових двеју зона нађен један једини екземплар једне беле планарије — вероватно *Dendrocoelum (Planaria) lacteum* — али која није могла ближе да се одреди, јер је угинула и пропала пре него што смо је могли испитати. Оваквих уљеза има често и у Адпима и они не ремете правило о сталним односима описаних триклада.

Према до сад изложеном наше типичне трикладе на Копаонику су: *Planaria montenegrina* и *Planaria gonosephala*. Прва заступа *Pl. alpina* из алпијских региона и Јуре. За нашу област недостоје само *Polycelis cornuta*, која се спорадично и у малом броју налази у означеним регионима, изузев предела око горњег Дунава. За поједине добро испитане пределе, оваква је слика њиховог распрострањења. У Алпима влада *Planaria alpina*, са сполним множењем преко целе године, *Polycelis cornuta* је позната само из Лугана, па и ту у друштву с *Pl. alpina*.

У Јури је *Pl. alpina* такође најчешћи облик. *Polycelis cornuta* је ређа од *Pl. alpina* и обично у друштву с *Planaria gonosephala* или *Pl. alpina*. *Pl. gonosephala* силази ниже од свих осталих облика.

У Шварцвалду су исти односи као у Јури, сем што је чешћа *Polycelis cornuta* од *Pl. alpina*.

По Steinhmann-у ове разлике у распрострањењу трикладе између Јуре и Шварцвалда не треба тражити у температурним односима, већ у факту што је Шварцвалд с гранитском подлогом и што је *Polycelis* осетљивија према кречној води од *Pl. alpina*.

Објашњење овако оделитих зона распрострањења покушао је први Voigt и он држи, да се ове животиње узајамно уништавају и да се свака врста простире толико, колико јој то дозвољавају температурни односи средине. Ово уништавање није непосредно, прождирање слабијих, већ посредно, конкуренцијом у храни.

При томе је *Pl. alpina* прилагођена најхладнијим водама и отуда је и има у региону извора а уништена је у доњем току потока, у коме влада *Pl. gonosephala*. *Polycelis cornuta* је на међи између обе ове врсте. На тај начин објашњава Voigt горњу и доњу границу распрострањења планарија. Овакво објашњење претпоставља, да је број планарија сразмеран количини хране. Међутим је у новије доба Wilhelm¹ доказао, да број планарија не стоји ни у каквој вези с количином хране и да ова може бити богато заступљена мокрицама и др. рачићима, па да ипак нема много планарија. Тако смо ми констатовали у нашој првој зони релативно мало рачића, па ипак, где год се нађу, колоније *Pl. montenegrina* су с многобројним индивидуама. Ово нарочито важи за *Pl. gonosephala*, која је у огромној количини по води у којој се врло мало види слатководних крустаца и ларава инсеката, који поглавито служе као храна планаријама. У извору и почетку Крупачког Блата има на против много више крустаца, али је при том број планарија у колонији *gonosephala* много мањи, него у II зони копаоничкој, а већ смо пре напоменули, да су копаоничке гоноцефале скоро два пут већег пораста од крупачких.

¹ Wilhelm — Beiträge zur Kenntniss der Verbreitung und Biologie der Süßwassertricliden. У Zoolog. Anzeig. XXVII. 1904.

До душе Voigt поред конкуренције за храну придаје велику вредност температурним односима. Како су *Pl. alpina* и *Policelys cornuta* стенотермни становници хладних вода, то се оне нормално плоде сполно само на нижим температурама: попне ли се температура, опада моћ плођења и у опште животна енергија ових глацијалних планарија. Ако се у каквом потоку загрева вода стално, продреће нове планарије с вишим температурним оптимумом и ови ће уљези децимирати старе облике — отимањем хране. Нова врста ићи ће све дотле уз поток, док јој корисну конкуренцију омогућава температура воде, т. ј. док не отпочне обрнут процес првом, да планарије из збегат отпочну децимирати гониоце.

Wilhelmi држи још, да се планарије активно селе и траже подесну температуру и то не само два пут у години, у пролеће и у јесен, већ и после сваке непогоде или промене времена.

Steinmann објашњава ове разлике без Voigt-овог уништавања слабих у конкуренцији око хране и Wilhelmi-овог активног селења. Тако Steinmann држи, да је било доба, кад су у целој Европи владали исти температурни односи као сада по високим Алпима. Тада је живела *Pl. alpina* без конкуренције по свима потоцима, рекама и барама. Не зна се, да ли је *Pl. alpina* добила те своје особине за време глацијалне периоде, или их је имала преглацијално, што, у осталом, не утиче на ово питање. Тада је плођење било искључиво сполно, сходно односима, који су сад у Алпима. При крају глечерске периоде лето је понова постало топлије и то је утицало на сексуално множење *Pl. alpina*, те се од тада све више бесполно множила, у колико је лето дуже трајало. Наравно, да ово асексуално множење, које од сада можемо сматрати више као неки патолошки факт, исцрпе животињу и то би био главни узрок изумирања *Pl. alpina* по долинама. *Pl. alpina* се одржала још и сада само по венцу Алпа, по којем је још и сада ледено доба, као и по планинским водама, са стално ниском температуром.

Ова осетљивост према температури као што видимо даје објашњење како за доње зоне, тако и за горње зоне распрострањења. Тако температурни оптимум за *Pl. gonoscephala* је између 14—16°C, те их с тога и нема у типичним планинским потоцима.

Ако сада покушамо, да објаснимо факт, што се код нас налазе само полифарингеалне врсте без *Pl. alpina* сходно овим погледима Steinmann-а, онда ће одговор на то питање бити овакав. Наша је зона била по ободу глацијалних творевина и у време правих глацијација, те су виши температурни односи већ тада утицали на сполно множење типичне *Pl. alpina* и може бити још тада учинили, да се она множи и бесполно. У зони, у којој се одржала као *Pl. montenegrina*, температурни односи нису били такви, да се *Pl. alpina* није могла њима прилагодити и адаптујући се овим условима више температуре, *Pl. alpina* је стално била изнад температурног оп-

тимума, али ипак није била у тако неповољним приликама, да би морала изумрети. На оваквој температури поред сполног множења види се и бесполно, попречном деобом, факт, који се и сада, и ако ретко види и на типским глацијалним планаријама. Ово бесполно множење није могло ићи до краја, те да оно једино преовлада, јер то нису дозвољавали увек доста ниски температурни односи; отуда чести облици с почетном а недовршеном деобом, у смислу Мразекових прераних регенерација без консекутивне деобе. Резултат је овога полифарингеалија и овако полифарингеални облици учвршћени прилагођавањем и селекцијом нашли су понова температурни оптимум у приликама, које сада владају, и отпочеле понова нормални сексуални циклус множења.

Тако се до сада у Црној Гори и у Србији није констатовало асексуелно множење, али оно је морало бити у доба стварања полифарингеалних карактера. Полифарингеалне планарије воде сада нормалну екзистенцију, плоде се сексуално и замењују монофарингеалну *Pl. alpina*.

Овакво објашњење, које је само привремено, и које важи за односе по Црној Гори и Србији, не важи и за односе у Бугарској, јер се тамо налази истовремено и *Pl. alpina* и *Pl. montenegrina*. Узимајући та факта као тачна, ипак би се могла објаснити нашом хипотезом на тај начин, што би процес издвајања, одабирања и утврђивања полифарингеалије био још недовршен у Бугарској а крајњи резултат биће исти овакав, какав је сада у Црној Гори и Србији.

РЕЗИМЕ :

По копаоничким потоцима живе две врсте триклада: *Planaria montenegrina* и *Pl. gonoccephala*. Прва је полифарингеална, стенотермна, и замењује сасвим сродну *Pl. alpina* из алпијских региона. Према томе је *Pl. montenegrina* постгацијални реликват у нашој фауни, и као таква налази се у највишој зони — првој — чије су воде с ниском и доста сталном температуром.

У II. нашој зони, с топлијом водом, налази се *Pl. gonoccephala*. Она већ подноси и више температуре и живи по водама, које су подложне већим температурама.

Обе ове врсте стално се плоде сполним путем и до сада нисмо нигде констатовали попречне деобе, дакле бесполно множење.

У Србији до сада нисмо уочили *Polycelis cornuta*, која је трећи облик алпијских триклада.

На међи између ове две зоне, само се један пут нашао и једна трећа — неодређена врста — бела планарија (вероватно *D. lactea*), као улез из топлијих региона.

Животни услови за ове планарије на Копаонику су необично повољни и копаоничка *Pl. gonoccephala* на пр. је два

пут већег пораста од гоноцефале из Крупачког Блата, и поред тога што су крустацеа, које поглавито служе као храна ових триклада, у много већем броју заступљене у Крупачком Блату, него по копаоничким потоцима. Исти је случај и с копаоничком *Pl. montenegrina*, која је већа и чешћа од исте врсте из Јастрепца — друго место, на коме је до сада констатована. Ово показује, да су Steinmann-ови наводи о утицају температурних односа на одељивање зона распрострањења од веће вредности од Voigt-ове конкуренције у храни и победе јачих.

Процес издвајања полифарингеалне од монофарингеалне врсте потпуно је извршен у Србији и Црној Гори, у којим областима нигде нема *Pl. alpina*, а није довршен у Бугарској, у којој се поред *Pl. montenegrina* налази и *Pl. alpina*, истина у много мањем броју од пређашње. Овакве издвојене врсте сада су у потпуно равнотежним односима, с потпуно одељеним зонама распрострањења.

СОФИЈА¹

АНТРОПОГЕОГРАФСКЕ ЦРТЕ

од А. Иширкова, Софија.

Софијско Поље је било насељено од најстаријег времена. То доказују многобројни преисторијски налази на многим местима у пољу. Први историјски насељеници Софијскога Поља били су Трачани. Њих су у III веку пре Христа покорили Келти, од којих су добили келтско име Серди. Када су се Римљани настанили у данашњој Бугарској у половини I. века по Хр., софијска је околина образовала стратегију Сардика (*Σαρδική*). Онда је главно насеље Серда, које је било на месту данашње Софије, као седиште управитеља стратегије, добило велики значај. Али Софија свој развитак датира од римског државног и градског организатора императора Трајана, који је главно насеље Серда преобратио у град. Од тада се зна име града, Сердика у латинских натписа и Сардика у грчких. Трајан је Сердики додао још назив *Uria* и издао градске уредбе, које су одговарале јелинским. Име Сердика по Томашеку стоји у вези са појмом „укоритъ“, а по Младенову са „стадо, черда“.

Од почетка II века, када су Римљани подигли путеве и уводили ред и мир у земљи, настало је и брже развиће Сердике, а када је Аурелијан (270—275) од Сердике створио главни

¹ Литература: проф. *Dr. К. Јиречек*, Княжество България, кн. II, стр.1—58; проф. *Dr. Г. И. Кацаровъ*, Приносъ къмъ старата история на София, София 1910; проф. *Dr. А. Иширковъ*, Градъ София прѣзъ XVII вѣкъ. София 1912; *А. Иширковъ*, Статистични бѣлѣжки върху населението въ София (Списание на Българското Икономическо Списание, Год, IX (1905), кн. 8. и 9.)